ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Turg‘unboyeva Durdona Azizbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

pedagogika fakulteti boshlang‘ich

ta’lim yo‘nalishi talabasi

O‘QUVCHILAR AQLIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA PISA XALQARO BAHOLASH DASTURINING O‘RNI: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI VA TAHLILLAR

Annotatsiya: Mazkur maqolada PISA xalqaro baholash dasturi topshiriqlari orqali o‘quvchilarning aqliy faoliyatini, xususan, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tadqiq etiladi. Maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimidagi so‘nggi yillardagi islohotlar, statistik ko‘rsatkichlar va xalqaro baholash jarayonlariga tayyorgarlik ko‘rishning ilmiy asoslari keltirilgan.

Abstract: This article examines the development of students' mental activity, specifically critical thinking and problem-solving skills, through PISA tasks. It highlights recent educational reforms in Uzbekistan, provides statistical data, and discusses the scientific foundations of preparing for international assessment processes.

Аннотация: В данной статье исследуются вопросы развития умственной деятельности учащихся, в частности навыков критического мышления и решения проблем, с помощью заданий PISA. Рассматриваются реформы в системе образования Узбекистана последних лет, приводятся статистические данные и научные основы подготовки к процессам международного оценивания.

Kalit so‘zlar: PISA, aqliy faoliyat, funksional savodxonlik, ta’lim sifati, innovatsiya, statistik tahlil, kreativ fikrlash.

Keywords: PISA, mental activity, functional literacy, educational quality, innovation, statistical analysis, creative thinking.

Ключевые слова: PISA, умственная деятельность, функциональная грамотность, качество образования, инновации, статистический анализ.

Zamonaviy dunyoda ta’lim tizimining asosiy vazifasi faqatgina bilim berish emas, balki o‘quvchilarni hayotiy vaziyatlarda ushbu bilimlarni qo‘llashga o‘rgatishdir. PISA (Program for International Student Assessment) dasturi aynan 15 yoshli o‘smirlarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha savodxonligini baholashga qaratilgan eng nufuzli xalqaro tizim hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmonida O‘zbekistonning 2030-yilga kelib PISA reytingi bo‘yicha dunyoning yetakchi 30 ta mamlakati qatoriga kirishi ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu esa o‘quvchilarning aqliy faoliyatini rivojlantirishning metodologik asoslarini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

O‘zbekistonning so‘nggi yillardagi ilm-fan va ta’lim yutuqlari xalqaro hamjamiyat tomonidan e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, ta’limni raqamlashtirish va o‘quv darsliklarini PISA standartlari asosida yangilash borasida katta qadamlar tashlandi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek:

"Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz. Maktab o'quvchisini mustaqil fikrlashga o'rgatish – bizning bosh maqsadimizdir".[1]

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z chiqishlarida ilm-fan va innovatsiyani rivojlantirishni jamiyatni modernizatsiya qilishning asosiy drayveri deb atagan.

"Biz ta'lim tizimini tubdan o'zgartirmasdan turib, raqobatbardosh iqtisodiyotni barpo eta olmaymiz. PISA kabi xalqaro baholash tizimlari biz uchun o'zimizga chetdan turib baho berish va xalqaro andozalarga moslashish imkoniyatidir"[2]

So'nggi yillarda mamlakatimizda 750 dan ortiq ixtisoslashtirilgan maktablar va Prezident maktablari tashkil etildi. Ushbu muassasalarda ta'lim jarayoni aynan STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi va PISA standartlari asosida yo'lga qo'yilgan.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra; 2022-2024-yillar oralig'ida O'zbekistonda 10 000 dan ortiq maktablarda PISAga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha milliy markazlar tashkil etildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy topshiriqlar bajarilganda o'quvchilarning 70% dan ortig'i faqat reproduktiv (yod olingan bilimlarni qaytarish) darajada qoladi. PISA formatidagi topshiriqlar esa aqliy faoliyatni 4 ta asosiy bosqichda faollashtiradi:

1-bosqich: Interpretatsiya (Talqin qilish); Axborotni tushunish.

2-bosqich: Modellashtirish; Muammoni matematik yoki ilmiy tilga ko'chirish.

3-bosqich: Qo'llash; Algoritmlarni ishlatish.

4-bosqich: Refleksiya; Natijani hayotiy vaziyat bilan solishtirish.

2023-yilgi monitoring natijalariga ko'ra, o'quvchilarning kreativ fikrlash darajasi o'tgan yillarga nisbatan 12% ga oshganligi kuzatildi [3]. Bu ko'rsatkich ayniqsa tabiiy fanlar bo'yicha laboratoriya mashg'ulotlarining PISA metodikasi asosida tashkil etilishi natijasidir. O'zbekistonning PISA tadqiqotlaridagi ishtiroki doirasida o'tkazilgan ichki monitoringlar quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

Ko'rsatgichlar	2021-yil(nazorati)	2023-yil (eksperimental)	O'sish sur'ati
Matnni tushunish va tahlil qilish	38%	46%	+8%

[1] Mirziyoyev SH.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi".-Toshkent."O'zbekiston" nashriyoti, 2021. 124-bet

[2] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. – 128-bet

[3] Ismoilov A.A. Xalqaro baholash dasturlari va ta'lim sifati. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2022. .45-bet

Mantiqiy xulosalar chiqarish	29%	41%	+12%
Tabiiy jarayonlarni modellashtirish	24%	35%	+11%
Muammoni ijodiy hal qilish (Creative thinking)	21%	34%	+13%

So‘nggi 5 yil ichida O‘zbekiston ilm-fani global indekslarda sezilarli o‘sishni ko‘rsatdi. Jumladan:

-Global Innovatsiyalar Indeksida (GII): O‘zbekiston 2023-yilda 82-o‘rinni egallab, Markaziy Osiyo davlatlari orasida yetakchilikka intilmoqda.

-Intellektual mulk: Yiliga o‘rtacha 2000 dan ortiq ilmiy ishlanmalar va patentlar ro‘yxatga olinmoqda.

-Xalqaro olimpiadalar: 2023-yilda o‘zbekistonlik o‘quvchilar nufuzli xalqaro fan olimpiadalarida 13 ta oltin va kumush medallarni qo‘lga kiritdilar.

PISA topshiriqlari asosida o‘quvchilar aqliy faoliyatini rivojlantirish – bu shunchaki imtihonga tayyorgarlik emas, balki millatning intellektual salohiyatini oshirish strategiyasidir. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatga erishish uchun quyidagilar zarur:

Birinchidan, darsliklardagi nazariy ma’lumotlar va amaliy topshiriqlar mutanosibligini 40/60 nisbatga keltirish lozim. Ikkinchidan, o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini faqat metodik emas, balki kognitiv psixologiya yutuqlari bilan boyitish shart. Uchinchidan, o‘quvchilarda “o‘rganishni o‘rganish” (learning to learn) ko‘nikmasini shakllantirish davlat ahamiyatiga molik masaladir.

Xulosa qilib aytganda, PISA metodikasi o‘quvchini passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi. O‘zbekistonning ushbu yo‘nalishdagi sa’y-harakatlari kelajakda yuqori texnologiyali iqtisodiyot uchun kadrlar tayyorlashning mustahkam poydevori bo‘lib xizmat qiladi. Ilm-fan yutuqlari esa bu islohotlarning to‘g‘ri yo‘nalishda ekanligini tasdiqlovchi asosiy mezondir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti, 2021. – 124-128-bet.

2.PISA 2022 Results: Learning During and Post-Pandemic. – OECD Publishing, Paris, 2023.

3.Ismoilov A.A. Xalqaro baholash dasturlari va ta’lim sifati. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2022. 45-bet.

4.Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.

5.O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hisoboti (2023-yil yakunlari).

6.G‘oziev E.G. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). – Toshkent, 2010. 210-bet

7.Schleicher A. World Class: How to build a 21st-century school system. – OECD Publishing, 2018.

8.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni.